

УДК 371.013(075.8):004.08

Н.В. Кононец

Полтавський державний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБОМ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА

У статті проаналізовано проблему індивідуалізації навчання; подано авторське визначення індивідуалізації навчання засобом електронного підручника; розкрито принципи індивідуалізації навчання студентів засобом електронного підручника.

В статье анализируется проблема индивидуализации обучения; дается авторское определение индивидуализации обучения средством электронного учебника; раскрываются принципы индивидуализации обучения студентов средством электронного учебника.

In the article an author analyses the problem of individualization of teaching, gives author determination of individualization of teaching of electronic textbook a mean, exposes principles of individualization of teaching students the mean of electronic textbook.

Постановка проблеми. Проблема організації індивідуалізації навчання студентів у навчально-виховному процесі аграрних коледжів є однією з актуальних у сучасній педагогіці. Склалася ситуація, коли існуючі способи і форми проектування і здійснення індивідуалізації навчання студентів вимагають осмислення, корекції та нових педагогічних рішень. Це насамперед обумовлено розширенням поля самостійної діяльності студентів в умовах залучення до процесу пізнання ІКТ, які формують навички самоорганізації та самонавчання [3].

Європейський простір вищої освіти передбачає індивідуалізацію навчання з акцентами на самостійній роботі студента, використання нових інформаційних технологій, консультативну функцію викладача. Польський учений Кшиштоф Павловський відзначає, що для українських ВНЗ організація індивідуальної роботи студента є дуже гострою проблемою, розв'язанню якої суперечить традиційний підхід до навчального процесу як до учіння, до аудиторних занять і виконання завдань викладача. Збільшення часу на самостійну роботу студентів виступає, як правило, у формі виконання таких завдань у більшому обсязі, де на самостійний творчий пошук не вистачає часу. Існуюча система не наважується «відпустити віжки». До того ж українська освітня дійсність опирається розвитку самостійності студента через недостатню забезпеченість навчальною літературою, альтернативними джерелами інформації [6].

Розв'язанню цих проблем сприятиме організація індивідуалізації навчання студентів засобом електронного підручника (далі ЕП) – універсального інтерактивного гіпермедійного методичного та дидактичного підручника, який містить широке коло питань з тем однієї дисципліни (або різних навчальних дисциплін), викладених у компактній формі гіпертекстового середовища, та призначений для використання у навчальному процесі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема індивідуалізації навчання привертала увагу видатних педагогів та науковців таких як: Ю. Бабанський, Д. Белухін, О. Гребенюк, А. Кірсанов, Є. Климов, Я. Коменський, К. Лебедева, І. Лернер, Е. Паркхерст, Г. Песталоцці, С. Рубінштейн, І. Унт, А. Хуторський та інші. Проблема індивідуалізації навчання була предметом дисертаційних досліджень В. Єремеевої, М. Жигалик, Ю. Іванова, Г. Кулешової, Л. Нечволод, Т. Пашенко, Д. Таушана, Т. Труханової, І. Шимко, та ін.

Аналіз наукових праць та досліджень засвідчує недостатню *розробленість проблеми індивідуалізації навчання студентів аграрних коледжів за допомогою електронного підручника*. Незважаючи на широкий і багатоплановий характер досліджень, присвячених процесу індивідуалізації навчання студентів, багато питань цієї складної проблеми залишаються поки що не з'ясованими.

Аналізуючи різні підходи до визначення індивідуалізації навчання у світлі проблеми розробки та використання електронних підручників як засобів індивідуалізації навчання студентів аграрних коледжів та узагальнюючи досвід науковців, подаємо наступне авторське визначення. З одного боку, індивідуалізація навчання засобом електронного підручника – це така організація процесу навчання студентів в аграрних коледжах, яка дає студенту можливості індивідуального вибору змісту і методів, ухвалення рішень, самоаналізу, самооцінки у сфері навчання з метою самостійного вибору власного змісту навчання та сприяє розвитку самосвідомості, самостійності і відповідальності. З другого боку, індивідуалізація навчання засобом електронного підручника – це напрям у розвитку інноваційних освітніх технологій, що дозволяє реалізовувати відповідні дидактичні принципи навчання та забезпечувати індивідуальну освітню траєкторію розвитку кожного студента.

Актуальність дослідження зумовлена соціальною та педагогічною значущістю проблеми створення електронних підручників для індивідуалізації навчання студентів аграрних коледжів.

Мета статті – визначити та дослідити принципи індивідуалізації навчання студентів засобом ЕП.

Виклад основного матеріалу. Індивідуалізація навчання засобом ЕП передбачає індивідуально орієнтовану допомогу студентам усвідомлення власних потреб, інтересів, цілей навчання; створення умов для вільної реалізації природних здібностей і можливостей; підтримку студента у творчому самовтіленні; підтримку студента у рефлексії. ЕП практично розв'язує проблему індивідуалізації навчання. Маючи як партнера комп'ютер, як засіб навчання – електронний підручник, студенти можуть багаторазово повторювати матеріал у зручному для себе темпі, місці, контролювати ступінь засвоєння матеріалу. Простір електронного підручника під час індивідуалізації навчання необмежений. ЕП може використовувати різні прийоми та засоби і здійснювати індивідуалізацію навчання у вигляді самостійного освоєння теоретичного матеріалу предмета в аудиторії і позааудиторно; виконання індивідуальних завдань на занятті і після них; роботи з окремими частинами ЕП (вправи, лабораторні роботи, практичні, контрольні, тестування); здійснення інтерактивного навчання (на сторінках off-line) у середовищі ЕП та під час виходу з нього у мережу Інтернет; здійснення диференціації навчання за допомогою використання різнорівневих завдань; організації наукової, пошукової, науково-дослідної роботи.

Індивідуалізація навчання студентів засобом електронного підручника ґрунтується на таких принципах: природовідповідності, етапності, паритетності, усвідомленої перспективи та свободи вибору. Розкриємо суть кожного з них.

1. Принцип природо відповідності полягає в тому, що ЕП як засіб індивідуалізації навчання студентів аграрних коледжів має відповідати віковим особливостям студентів та рівню їх розвитку, ураховуючи їх природні індивідуальні здібності та інтереси. Він є основою для врахування дидактичного принципу індивідуального підходу. Я.А. Коменський (основоположник принципу природовідповідності та його наукового обґрунтування) зазначав: «Учи відповідно до природи». Згідно з

Я. Коменським, природо відповідність, з одного боку, означає навчання, відповідне особливостям віку, а з другого – відповідність законам природи взагалі [4]. Обґрунтовуючи цей принцип, Я.А. Коменський підпорядковував навчально-виховний процес законам розвитку природи, а також людини як свідомої частини цієї природи.

Глибоко дослідив принцип природовідповідності і К.Д. Ушинський, який поставив вимогу щодо «відсутності надмірного напруження і надмірної легкості» у процесі навчання. Він зазначав, що навчання не повинно бути легким, але треба полегшити студентам складний процес навчання. Важливо, щоб навчання було діяльним, інтенсивним, адже природний стан студента активний, він постійно розвивається. К. Ушинський також зосереджував увагу на тому, що природовідповідному навчанню мають слугувати і міжпредметні зв'язки. Зв'язки між предметами викладання повинні стати виявом загального зв'язку та єдності світу [9].

Принцип природовідповідності визначає студента основним суб'єктом педагогічного процесу; передбачає проектування мети освіти як найповнішого розвитку індивідуальних здібностей, реалізації індивідуально-особистісного життєвого проекту, визначення життєвих планів і способів самореалізації [7].

Цей принцип реалізується через комплекс правил, дотримання яких є необхідною умовою ефективності ЕП як дидактичного засобу індивідуалізації навчання:

1. В ЕП навчальний матеріал подається у контексті практичної значущості і формується для пізнання у напрямку від явища (з анімованим поданням, наприклад комп'ютерна анімація, презентація, відео) до його суті з аналізом структури та властивостей.

2. В ЕП навчальний матеріал у межах дисципліни подається в ієрархічно-структурованому вигляді.

3. В ЕП навчальний матеріал кластеризується за типом складності і ранжирується за кількістю складностей.

4. Під час індивідуалізації засобом ЕП процес навчання ведеться через зону ближнього розвитку.

5. У процесі індивідуалізації засобом ЕП процес навчання здійснюється з урахуванням природного формату домінування здібностей студента.

6. Під час індивідуалізації засобом ЕП навчання повинно проводитися у середовищі допустимої складності.

7. Процес індивідуалізації засобом ЕП відбувається з урахуванням властивостей характеру студентів.

Необхідно зазначити, що ці правила тільки в комплексі через ЕП вирішують проблему використання принципу природовідповідності при індивідуалізації навчання й роблять цей процес досить ефективним.

2. Принцип етапності під час індивідуалізації навчання з використанням ЕП забезпечує виконання кожної дії у тій послідовності, яка визначається змістом ЕП та власними пріоритетами студента, метою його діяльності, оцінкою результатів, їх аналізом і зіставленням з метою, що визначає циклічність навчальної дії, та корекцією результатів, якщо треба [1].

Узагалі етапність навчання полягає у тому, що знання, які студент отримує у процесі навчання, необхідно розбити на послідовні етапи (навчання від більш простих явищ до більш складних) [5]. Тому індивідуалізація роботи студента з ЕП складається з таких етапів:

1. Визначення завдання, яке студент хоче виконати.

2. Визначення необхідних умінь для виконання завдання розбивається на такі дії: уважне прочитання завдання та визначення його мети; визначення типу завдання; необхідні теоретичні вміння та практичні навички; вибір програмного додатка для розв'язання завдання; вивчення методичних рекомендацій щодо виконання завдання (якщо треба).

3. Безпосереднє виконання завдання. Опис виконаних дій, звіт про виконану роботу (якщо умова завдання цього вимагає).

4. Перевірка правильності виконання.

5. Виправлення допущених помилок (корекція).

6. Оцінювання своєї роботи самим студентом та викладачем.

Принцип етапності індивідуалізації навчання студентів засобом ЕП дозволяє втілити дидактичний принцип системності у процесі навчання. При цьому перебіг індивідуалізації навчання забезпечує студентам опанування необхідного обсягу знань, формування практичних загальнонаукових і професійних умінь і навичок в оптимальних для цього умовах, якими є саме середовище ЕП. Отже, тут діє принцип не тільки системності, а й послідовності навчання. Набуття студентами вмінь систематично вивчати навчальний матеріал, здійснювати свою навчальну

діяльність у логічній послідовності найкраще дозволяє метод студентського портфоліо, який включено до ЕП. Він дозволяє студенту набути вмінь щодо планування своєї самостійної роботи, визначення пріоритетних завдань, дотримуватися логіки вивчення предмета, реалізуючи тим самим принцип етапності індивідуалізації навчальної діяльності у процесі використання ЕП на практиці.

3. В основу принципу паритетності покладено ідею особистісно-орієнтованого та гуманістичного підходів до навчання. Цей принцип під час індивідуалізації навчання засобом ЕП вимагає суб'єктивної взаємодії у тандемі «викладач–студент». Тут студент має бути максимально активним, а викладач повинен виконувати роль консультанта-координатора. Цей принцип вимагає дотримання правила: ЕП повинен звільнити викладача від виконання суто інформаційної функції і створити умови для яскравішого прояву консультативно-координаційної функції [10]. Крім того, принцип паритетності вимагає встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин, та застосування активних, інноваційних методів і форм навчання [1].

Тільки за умов суб'єкт-суб'єктних відносин, рівноправного навчального співробітництва й взаємодії можливий гармонійний розвиток особистості студента. Утвердження суб'єкт-суб'єктних відносин, перехід від монологу до діалогу в педагогічній діяльності – конкретні форми прояву гуманізації процесу навчання та індивідуалізації навчання засобом ЕП. Гуманізація процесу навчання в аграрному коледжі – це спрямованість на особистість, повага достоїнства студента й довіра до нього.

Під час індивідуалізації навчання засобом ЕП викладач виконує роль більше організатора самостійної активної пізнавальної діяльності студентів, компетентного консультанта і помічника. Його професійні вміння спрямовані не просто на контроль знань, умінь і навичок (ЗУН), а на діагностику їх діяльності. Головна функція викладача – допомога студентові у процесі усвідомлення індивідуальних здібностей і нахилів як суб'єкта навчального процесу, що і становлять суб'єкт-суб'єктні відносини. Пропонуючи студенту як допомогу ЕП для індивідуалізації навчання, викладач виконує свою головну функцію.

Установленню суб'єкт-суб'єктних відносин сприяють інноваційні методи і форми навчання. Використання середовища ЕП під час

індивідуалізації навчання вже можна розглядати як інноваційний підхід до організації навчального процесу. А різноманітні методи, які пропонуються студентам в ЕП (метод проектів, роботи у співробітництві, портфоліо тощо), розширюють спектр інноваційних методів у процесі індивідуалізації навчання. За І. Підласим інновації – це ідеї, і процеси, і засоби, і результати, взяті як якісне вдосконалення педагогічної системи [2, 23]. ЕП як відкрите середовище, може втілити інновації на будь-якому етапі у навчально-виховний процес аграрних коледжів.

Американський психолог і педагог Карл Роджерс стверджував, що людям властиво розвиватися у позитивному напрямку. ЕП створює той позитив для індивідуалізації навчання, який сприятиме досягненню дидактичних цілей навчання та розвитку особистості студента. Погляди К. Роджерса [11] можна покласти в основу індивідуалізації навчання студентів засобом ЕП: ЕП як засіб індивідуалізації дозволить студенту легше адаптуватися до змін, які відбуваються у певній галузі під впливом різноманітних чинників і відображаються у процесі вивчення дисциплін; ЕП як засіб індивідуалізації налаштує студента на сприйняття навчального матеріалу крізь призму власного ставлення і розуміння; ЕП як засіб індивідуалізації забезпечить студенту умови для самопізнання власних можливостей і потенціалів, самореалізації, відкриє шлях до самовдосконалення; розуміння навчального матеріалу досягається тільки у результаті індивідуалізації навчання – лише здобуті самостійно знання надовго запам'ятовуються.

4. Принцип усвідомленої перспективи під час індивідуалізації навчання засобом ЕП потребує глибокого розуміння студентом близьких, середніх та далеких перспектив. Він забезпечується створенням умов для глибокого розуміння студентом цілей освіти та професійної підготовки, а також можливості їх успішного досягнення. У процесі реалізації цього принципу студент має усвідомлювати: програму власної діяльності у межах дисципліни; дидактичну мету; значущий для студента та очікуваний результат; необхідність застосування здобутих знань у професійній діяльності.

В основу цього принципу покладено «закон руху вперед», що свого часу був визначений А.С. Макаренком і який означає створення таких умов для навчання студентів, щоб неперервно зростала потреба творити щось нове. А.С. Макаренко у своїх працях про перспективні лінії у навчанні, які

він розглядав як стимул до людської діяльності, зазначав, що виявом близької перспективи є «завтрашня радість», середня перспектива – проект колективної дії, дещо віддаленої в часі; далека перспектива – майбутнє студента чи майбутнє закладу. Наприклад, звичайний набір тексту у текстовому процесорі та використання художніх написів в Adobe Photoshop, створення простих презентації і створення власного відеопроєкту тощо. Як далека перспектива – застосування набутих знань у професійній діяльності: наприклад, створення логотипа фірми, на якій студент у майбутньому працюватиме, чи його власної фірми.

Принцип усвідомленої перспективи передбачає дотримання таких правил: на початку індивідуалізації навчання студента необхідно ознайомити з усією програмою курсу, який вивчатиметься індивідуалізовано за допомогою ЕП, розробленою і впровадженою на етапі навчання (семестр, навчальний рік тощо), програму вивчення дисципліни доцільно розмістити в ЕП; у програмі необхідно вказати комплексну дидактичну мету, яку студент повинен усвідомити як особисто значущий очікуваний результат індивідуалізації навчання за допомогою ЕП; ЕП має включати алгоритми навчальних дій для досягнення передбачуваної мети, тобто студента необхідно забезпечити вказівками для досягнення близьких, середніх і віддалених перспектив; на початку індивідуалізації навчання потрібно конкретно описати інтегровану мету індивідуалізації навчання як результатів діяльності.

5. Принцип свободи вибору під час індивідуалізації навчання засобом ЕП ґрунтується на тому, що свобода є необхідною умовою реалізації творчої сутності особистості, оскільки творча самореалізація сприяє індивідуалізації життєвого світу суб'єкта. За В. Давидовичем, свобода є свідомий вибір необхідної і бажаної мети, як відображення можливостей у свідомості студента, передбачення тенденцій майбутнього, їхнє оцінювання з позицій інтересів студента, висунення однієї з можливостей як ідеального образу – мети [8].

Наприклад, з одного боку, студент усвідомлює мету – досконало оволодіти комп'ютерною технікою, оскільки у майбутньому його професійна діяльність як менеджера (фінансиста, бухгалтера агрофірми тощо) буде тісно пов'язана з використанням ПК. З другого боку – комп'ютеризація виробництва є перспективним напрямом технічного

переозброєння виробництва і, як необхідна умова підвищення його ефективності, розвиватиметься надалі швидкими темпами. Тому для студента важливо не відстати від процесу модернізації виробництва та інформатизації суспільства, він має бути затребуваним спеціалістом, висококваліфікованим фахівцем своєї справи, самореалізовуватися у професійній кар'єрі та ін. У цьому випадку свідомий вибір полягає у тому, що студент усвідомлює необхідність працювати вже зараз для досягнення своєї мети: вивчати дисципліни комп'ютерного напрямку, не обмежуватися програмним матеріалом, а вивчати предмет поглиблено, самостійно розв'язувати якомога більше завдань, тобто відбувається орієнтація на індивідуалізацію навчання. Зрештою, усвідомлення необхідної і бажаної мети скеровує вибір студента на користь вивчення інформатики і студент переходить до конкретних дій.

Цей принцип передбачає використання природного середовища для навчання студентів та забезпечує у відносинах «викладач-студент» більше свободи, простоти та довіри. Пріоритетом даного принципу є вільне, ненасильницьке навчання, згідно з яким, чим більше студенти збагачуються знаннями, тим більшу свободу вибору мають у майбутньому, тим більше здатні до порядку, тим сильніше відчують необхідність порядку і тим сильніший на них справляє викладач.

Принцип свободи вибору під час індивідуалізації навчання у процесі використання ЕП полягає у свободі вибору місця для навчання, темпу навчання, завдань для виконання, яку забезпечує гіпертекстовість, інтерактивність та мультимедійність середовища ЕП, велика кількість диференційованих завдань, різноманітних методів, засобів навчання, контролю та корекції, які пропонуються студенту в електронному підручнику.

Висновки. У статті подано авторське визначення індивідуалізації навчання засобом електронного підручника, що сприяє самовихованню та самоосвіті, стимулює інтереси студента та підвищує мотивацію до навчання, підтримує віру у власні сили, що сприятиме у майбутній професійній діяльності ефективного вмінню долати труднощі у роботі, умінню шукати інформацію та раціонально її використовувати, ухвалювати конструктивні рішення. Також визначено та розкрито суть принципів індивідуалізації навчання студентів з використанням ЕП: природовідповідності, етапності, паритетності, усвідомленої перспективи та свободи вибору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриньова М. В. Саморегуляція : навч.-метод. посіб. / Марина Вікторівна Гриньова. – Полтава : АСМІ, 2008. – 268 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / Ілона Миколаївна Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Захарова Е. В. Организация самостоятельной работы студентов с использованием информационно-коммуникационных технологий (на примере иностранного языка) : автореф. на соискание. учёной степени канд. пед. Наук : спец.13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. В. Захарова. – Якутск. 2008. – 22 с.
4. Коменский Я. А. Великая дидактика / Коменский Я. А. – М. : Издательство книжного магазина К.И. Тихомирова, 1986. – 291 с.
5. Крушельницька О. В. Управління персоналом : навч. посіб. / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – К. : Кондор, 2003. – 296 с.
6. Павловський Кшиштоф. Трансформація вищої освіти в ХХІ столітті : польський погляд. – К. : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – 230 с.
7. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ ст. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : «ОВС», 2001. – 256 с.
8. Растригіна А. М. Педагогіка свободи : методологічні та соціально-педагогічні основи : [монографія] / Алла Миколаївна Растригіна. – Кіровоград : Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс ЛТД», 2002. – 260 с.
9. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології // Ушинський К. Д. Твори : в 6 т. – Т. 4 / Відп. за укр. вид. Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров. – К. : Рад. школа, 1952. – С. 28–451.
10. Фурман А. В., Міні-модель у навчанні: складники обґрунтування / Фурман А. В., Гуменюк О. Е. // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С. 96–108.
11. Guy R. Lefrancois. Psychology for Education. – [7-th edition]. – USA, 1991.

УДК 37.035.6:378.147:351.74/.76(477)

Р.В. Кутовий

Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

ПРОФЕСІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЗМУ Й ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості патріотизму курсанта вищого навчального закладу системи МВС України в контексті його професійної, службової діяльності та патріотичного виховання як складової професійної підготовки в навчально-виховному процесі.

В статье рассматриваются особенности патриотизма курсанта высшего учебного заведения системы МВД Украины в контексте его профессиональной, служебной деятельности и патриотического воспитания как составной профессиональной подготовки в учебно-воспитательном процессе.

The peculiarities of patriotism of the cadet of a higher educational institution of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in a context of his professional, office activity and